

تبیین الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی پیرامون کلان‌شهر کرج

مصطفی طالشی* - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور

علیرضا دربان آستانه - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران

سید عارف موسوی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور

پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۸/۱۶ تأیید مقاله: ۱۳۹۶/۱۲/۲۱

چکیده

مطالعات و واکاو‌ها در خصوص حکمروایی خوب روستایی، بیشتر نشانگر توجه به نگرش جامعه‌شناسی حکمروایی است و در این بین به بعد فضایی کمتر توجه شده است. مفهوم حکمروایی روستایی به‌ویژه با «بعد فضایی» رهیافتی جامع در توسعه پایدار روستایی به‌شمار می‌آید؛ زیرا رویکرد توسعه پایدار به توانمندسازی، ظرفیت‌سازی، افزایش مشارکت و اعتمادسازی، توسعه شبکه‌های ارتباطی روستاییان در داخل و بیرون از محیط روستا و توسعه نهادی منجر می‌شود. در این راستا تحقیق حاضر با هدف تبیین الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی در روستاهای کلان‌شهر کرج با ماهیتی کاربردی و استفاده از رویکرد پیمایشی و اسنادی انجام شده است. داده‌های مورد نیاز، ۵۳ دهیار، ۱۰۵ شورای اسلامی روستا و ۳۶۶ سرپرست خانوار روستایی هستند که براساس نمونه‌گیری طبقه‌بندی طی فرایند چندمرحله‌ای انتخاب شده‌اند. روایی پرسشنامه نیز با استفاده از نظرات ۴۵ نفر از صاحب‌نظران و پایایی آن با استفاده از آزمون کرونباخ آلفا برای مقیاس‌های مختلف بررسی و تأیید شده؛ همچنین آزمون کای اسکوتر به‌منظور بررسی اختلاف نسبت افراد موافق یا مخالف در زمینه مؤلفه‌های پژوهش کاربرد داشته است. در پژوهش حاضر برای توزیع و الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی حکومت‌های محلی از فنون PROMETHEE^۱، ANP^۲ و تحلیل رگرسیون استفاده شد و نتایج نشان داد ۵۳ درصد از روستاهای مورد نظر، سطح حکمروایی خوب، ۲۵ درصد متوسط و ۲۲ درصد سطح حکمروایی ضعیفی دارند. منحنی حکمروایی خوب روستایی از شمال (کوهستانی) به جنوب (دشتی و کوهپایه‌ای) وضع مطلوب و مساعدتری پیدا می‌کند و توزیع فضایی حکمروایی طبق شاخص‌های نه‌گانه به سمت الگوی متمرکز یا خوشه‌ای گرایش دارد.

کلیدواژه‌ها: الگوی فضایی، حکمروایی خوب روستایی، حکومت‌های محلی، حکومت محلی پایدار، کلان‌شهر کرج.

*E-mail: m_taleshi@pnu.ac.ir

نویسنده مسئول: تلفن: ۰۹۱۲۸۱۷۷۴۷۷

1. Preference Ranking Organization METHod for Enrichment Evaluation
2. Analytic Network Process

مقدمه

در دهه گذشته، مفهوم حکمروایی محلی دموکراتیک به بخش جدایی‌ناپذیری از فرایند توسعه محلی تبدیل شده است (UNDP, 2017:5) در نگرش جدید توسعه، بر بازگشت به ویژگی متمایز تاریخی هر جامعه و پرهیز از القای نسخه‌های تجویزی توسعه از بالا به پایین تأکید می‌شود که در آن هویت محلی زیربنای مدیریت محلی و مدیریت محلی ابزار اصلی توسعه پایدار روستایی است. در این زمینه توانایی فنی و مدیریتی حکومت محلی، مشروعیت سیاسی در تصمیم‌گیری، دسترسی به منابع، داشتن چارچوب حقوقی و تنوع روش‌های مدیریت روستایی، از شرط‌های اصلی تحقق مدیریت محلی است (Van Assche and Hornidge, 2015: 207) براساس همین، پروژه مدیریت محلی الگوی مناسبی برای ایجاد رابطه متعادل و توازن بین انسان، اجتماع و طبیعت است که با تأکید بر رهیافت مشارکتی و حرکت از پایین و دوسویه، سبب افزایش توان اجتماعات روستایی در مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی به نیازهایشان و شرکت مردم در جریان توسعه می‌شود (عظیمی آملی و افتخاری، ۱۳۹۳: ۱-۲۸)؛ به طوری که این جریان توسعه مجموعه‌ای جدید از روابط است که در آن محور اصلی هماهنگی و همکاری، مذاکره به جای فرمان و کنترل، ارتباطات به صورت شبکه‌ای است، نه سلسله‌مراتب حاکم (Van den Dool, 2015: 12).

به منظور تحقق بخشی به چنین فرایندی، امروزه رهیافت حکمروایی روستایی در کانون توجه توسعه پایدار روستایی قرار گرفته و به عنوان یکی از الزامات اساسی توسعه پایدار منطقه‌ای و محلی شناخته شده که در بطن خود دو مفهوم توانمندسازی و مشارکت را می‌پروراند؛ همچنین با گسترش قابلیت‌های انسانی و تبدیل سرمایه‌های انسانی به سرمایه اجتماعی، زمینه لازم را برای فرایند توسعه مشارکت‌پذیر در محیط مردم‌سالار فراهم می‌کند. این توسعه پایدار به منظور بهبود کیفیت زندگی برای همه شهروندان حاصل می‌شود (Eiveida, 2009: 3) حکمروایی خوب درصدد تقویت ساختارهای محلی در تقابل با ساختارهای شهرگرایی متمرکز و ملی است و سیاست‌گذاری در حوزه‌های شهری و منطقه‌ای، ظرف مکانی و فضایی دارد. اگر بخواهیم مفهوم حکمروایی را با مقیاس فراگیر و عامی که برای تمام سطوح و قلمروها کاربرد دارد به کار ببریم می‌توانیم از مفهوم «حکمروایی [توسعه] قلمرویی یا فضایی» بهره ببریم. در این مفهوم می‌توان انواع مختلف یکپارچه‌سازی را در مقیاس‌های مختلف روستایی، شهری، منطقه‌ای، ملی و فراملی جست‌وجو کرد؛ به این ترتیب مفاهیمی چون حکمروایی روستایی، حکمروایی شهری، منطقه‌ای، ملی و فراملی به واقعیت می‌رسد. براساس همین، امروزه شهرها و روستاها عملاً به وسیله شبکه‌ها و ساختارهای مشارکتی با هم در ارتباط هستند (Pierre, 2015: 30). بنا به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان، فرهنگ معاصر به طور روزافزون از اقتصاد فضا و منطق فضایی متأثر است و هیجان عصر ما، در اساس با توجه به شکل فعالیت‌ها در فضا شکل می‌گیرد؛ همچنین تبیین عملکرد فضا از سه عامل فضا، زمان و سازوکارهای اقتصادی و اجتماعی تأثیر می‌گیرد (Martin, 2017: 46). افزون بر این، جریان فعالیت‌ها در فضا، در تبیین و چرایی تحول پدیده‌ها و ایجاد سازمان فضایی ویژه نقشی اساسی دارد؛ بنابراین ارائه فهمی رضایت‌بخش از روابط و فرایندهای اجتماعی، به اشکال فعالیت‌های فضایی وابسته است، به همین دلیل طی چند سال اخیر اقتصاددانان به جغرافیای اقتصادی و اقتصاد فضا توجه زیادی داشتند؛ به این معنی که در چه جایی فعالیت‌های اقتصادی رخ می‌دهد؟ پراکنش فضایی فعالیت‌ها چگونه است و چرا؟ (Fujita, 2016: 27) به سخن دیگر،

پیام دریافتی مکرر از واکاوی ادبیات مربوط به حکمروایی روستایی بیان می‌کند که حکمروایی خوب فرصتی است که در آن مسیر عمومی اندیشه و مدیریت توسعه‌ای تقویت شود و مردم روستایی، خود برای سرنوشتشان تصمیم بگیرند. دیگر اینکه حکمروایی روستایی بدون ارتباط با فضا و محیط پیرامون، زمینه‌ساز الگوی برنامه‌ریزی فضایی راهبردی محلی نیست.

نظام ساختاری - عملکردی کنونی مدیریت روستایی در محدوده مورد مطالعه گویای این است که مدیریت نوین روستایی با وجود نهادسازی و استقرار نهاد دهیاری و شوراهای اسلامی روستا، نیازمند توجه جدی به مردم روستایی به منظور افزایش کارایی، مسئولیت‌پذیری، مشارکت همه‌جانبه و اجماع‌محوری است. مواردی از جمله تجربه اندک و کندی روند تعامل دهیاری با شوراهای اسلامی و بالعکس در اداره امور روستا، محدودیت منابع مالی و اعتباری، کمبود آموزش‌های مستمر، ضعف اعتماد مردم به نظم‌دهی و قانونمندی امور روستا و از سویی فرصت‌ها و قابلیت‌هایی از جمله دیدگاه و توجه جدید به مدیریت روستایی، گرایش رو به رشد روند توسعه در راستای توانمندسازی و مشارکت روستاییان، وجود انگیزه و رضایتمندی مردم از اقدامات هرچند کوچک مدیریت روستایی، وجود دانش بومی غنی برای بهره‌وری مناسب و مؤثر از منابع روستا، آموزه‌های حکمروایی خوب و... نظارت بر عملکرد و هدایت فعالیت‌ها و اقدامات نهاد مدیریت روستایی را با اصول حکمروایی روستایی هم‌سو می‌کند و از جهت دیگر نگاه و نگرش به این چالش‌ها و ظرفیت‌ها بر ابعاد فضایی، امری ضروری و حیاتی به‌شمار می‌آید.

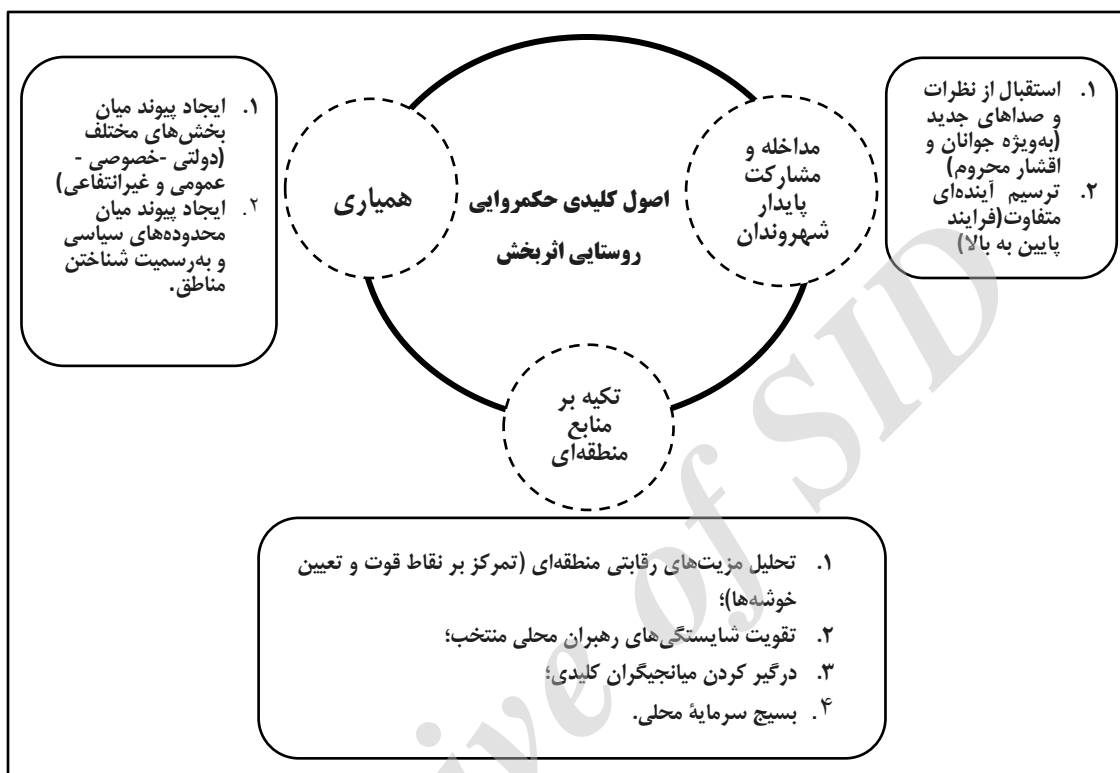
براساس آنچه گفته شد، تحقیق حاضر نیز با هدف تبیین الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی در حکومت‌های محلی (دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی روستایی) پیرامون کلان‌شهر کرج و ارائه راهکارهای عملی در دستیابی به حکومت محلی پایدار، تحلیل تقویت نقاط قوت و ضعف آن‌ها اجرا شده است. براساس همین، مقاله حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش اساسی است که توزیع فضایی و سطح حکمروایی خوب روستایی در حکومت‌های محلی مطالعه‌شده چگونه است؟ و حکمروایی خوب روستایی در این حکومت‌ها از کدام الگوی فضایی تبعیت می‌کند؟

مبانی نظری

در سال‌های اخیر واژه حکمروایی به یکی از مفاهیم کلیدی در حوزه نظریه‌ها و روش‌های اداره امور شهر و روستا تبدیل شده است و نظریه‌پردازان دلایل مختلفی برای توجیه گسترش کاربرد این واژه بیان کرده‌اند. به عقیده کالبیج با توجه به آگاهی در حال رشد، حکومت‌ها تنها تصمیم‌گیرنده و اعمال‌کننده تصمیمات از طریق قدرت دولتی نیستند، بلکه زمان بسیاری صرف مذاکره با دیگر سازمان‌های حکومتی و غیرحکومتی می‌کنند تا درباره اقدامات و تصمیمات خاصی توافق کنند. از نظر کالبیج، این واژه جدید بیان‌کننده شرایط جدیدی از انجام امور است. حکومت قبلاً حکم و دستور می‌داد، اما اکنون مذاکره می‌کند (Colebatch, 2002: 68).

«شنگ» حکمروایی را کیفیت روابط میان حکومت و شهروندان می‌داند (Sheng, 2010:134). از نظر «مارس» نیز حکمروایی فرایندهایی است که سبب تعامل و تصمیم‌گیری میان بازیگران درگیر در مشکلات و چالش‌های مشترک می‌شود که هنجارها و نهادهای اجتماعی مربوط را ایجاد یا تقویت می‌کند (Marc, 2011: 407).

به عقیده «بویر» حکمروایی به تمام فرایندهای حاکم- توسط دولت، بازار و شبکه‌های اجتماعی و تجاری- از طریق گروه‌ها، قبایل یا سازمان رسمی یا غیر رسمی در سطح یک قلمرو از طریق قوانین، هنجارها، قدرت یا زبان گفته می‌شود (Bevir, 2013: 7).

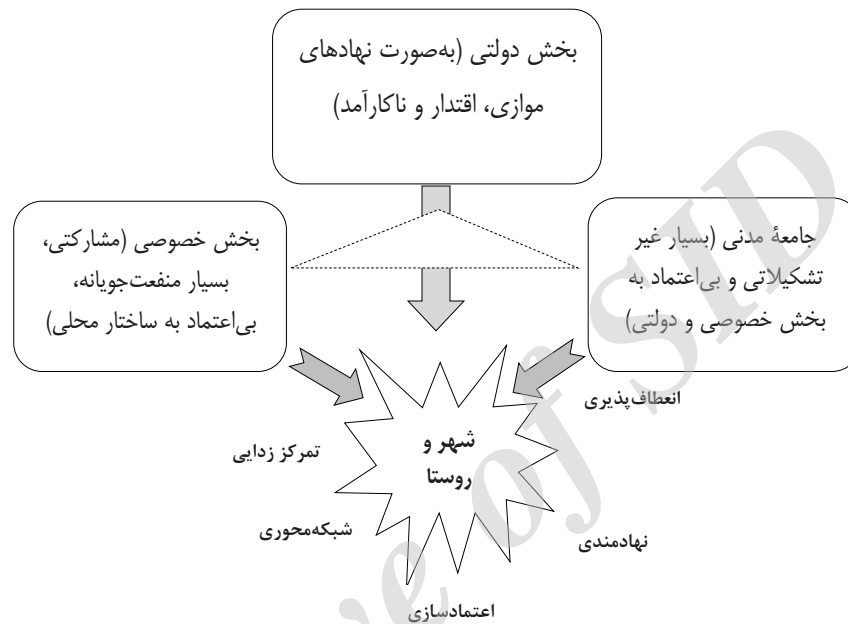
شکل ۱. اصول کلیدی حکمروایی روستایی اثربخش (منبع: Stark, 2010: 7; نگارندگان، اضافات)

در سال‌های اخیر، متخصصان و صاحب‌نظران توسعه روستایی بر راهبردهای محلی توسعه با رویکرد حکمروایی روستایی تأکید کرده‌اند (Ward, 2009: 1234-1244). به عقیده استارت دلیل اصلی توجه پژوهشگران و سیاست‌گذاران توسعه به موضوع حکمروایی روستایی، ناشی از عوامل و چالش‌های متعددی است که توسعه جوامع روستایی با آن‌ها مواجه است (Stark, 2010: 214).

از تحلیل و مقایسه تعاریف و مفاهیم فوق می‌توان دریافت که حکومت روستایی، مجموعه‌ای از سازمان‌ها و نهادهای رسمی اداره روستاست؛ درحالی که حکمروایی روستایی نوعی فرایند و ارتباط میان حکومت روستایی و شهروندان است. از سوی دیگر، پارادایم جدید روستایی به تغییرات مهمی در زمینه چگونگی درک و اجرای سیاست‌هایی نیاز دارد که از این طریق رویکرد حکمروایی چند سطحی و مشترک در نظر گرفته شود. به نظر می‌رسد ساختارهای سلسله‌مراتب اداری معمول برای اجرای این سیاست‌ها، بسیار نامناسب است و اداره آن‌ها به ابعاد سه‌گانه کلیدی به صورت افقی در دو سطح مرکزی و محلی، و به صورت عمودی در تمام سطوح دولت در زمینه حکمروایی نیاز دارد (UNDP, 2000: 106).

گذر و انتقال از مدل حکومت روستایی به مدل حکمروایی روستایی، پاسخ نظری و عمل به ضرورت بازتوزیع قدرت در سطح جوامع شهری و روستایی است. درواقع، مدل حکمروایی روستایی را می‌توان یکی از ابزارهای تکثرگرا و حرکت

به سمت جامعه یکپارچه و پایدار روستایی به‌عنوان آرمان نهایی این مدل تلقی کرد. براساس این، حکمروایی روستایی پیش‌شرطی برای توسعه پایدار روستایی است (Stenseke, 2009: 28)؛ زیرا تمرکز نداشتن، مدیریت منابع محدود، مشارکت همگانی، شراکت بین روستا، دولت، روستاییان و بخش خصوصی، ابزارهای اصلی نبرد روستاها برای پاسخگویی به نیازهای اجتماعی و پایداری توسعه است (Kadago et al., 2010: 1) و این‌ها همگی به استقرار مدل حکمروایی روستایی نیاز دارد.

شکل ۲. دستیابی به حکمروایی خوب در تعامل شهر و روستا

برای دستیابی به حکمروایی خوب روستایی به تعامل و درهم‌تنیدگی سه بخش دولتی، خصوصی و جامعه مدنی نیازمند هستیم. جوامع شهری و روستایی ایران به دلیل ضعف ارتباط متقابل عادلانه، ضعف مشارکت، بی‌اعتمادی به ساختار محلی، بی‌اعتمادی جامعه به بخش خصوصی، دولتی و... ساختاری را به وجود آورده است که تحقق‌پذیری حکمروایی خوب را با مشکل مواجه می‌کند؛ بنابراین، برای جبران این وضعیت و گذار از وضعیت موجود، به مؤلفه‌هایی چون تمرکززدایی، انعطاف‌پذیری دستگاه‌ها، اعتماد بین سه عنصر مورد نظر و رویکرد شبکه‌محوری و نهادمندی در رابطه با شهر و روستا نیاز است تا بتوان با رویکرد حکمروایی خوب همسازی کرد.

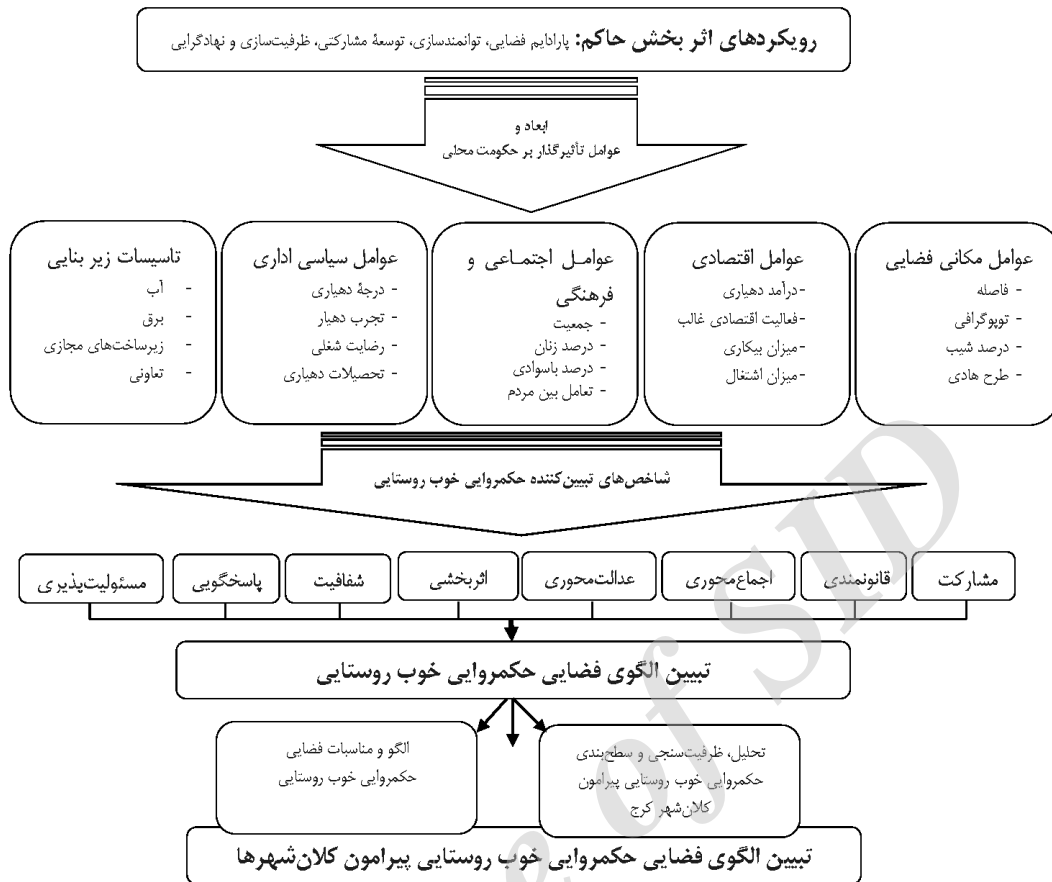
براساس این، در رهیافت حکمروایی خوب روستایی، بر مشارکت در توسعه روستایی شامل درگیر شدن مردم روستا در فرایندهای تصمیم‌گیری، توانمندسازی در راستای حرکت به سوی رویکرد مشارکتی، زمینه‌سازی برای استفاده بهتر از ظرفیت‌های موجود، فراهم کردن فضای مناسب برای نوآوری یا خلاقیت، آفرینش و ایجاد ظرفیت‌های جدید، تقویت نهادها و فعالیت‌های بین‌سازمانی و شبکه‌ای کردن فعالیت‌ها تأکید می‌شود. رهیافت حکمروایی خوب روستایی، با تأکید بر دانش بومی، کنش‌های جمعی و فرایندهای نهادسازی، نگاهی نو به توسعه روستایی دارد و توجه هرچه بیشتر به تمام وجوه روستایی (کالبدی-فضایی، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی) را الزامی و ضروری می‌داند، ضمن اینکه باید به جنبه‌های مشارکتی توجه، و بر فنون برنامه‌ریزی شده مبتنی بر کنش‌ها و تصمیمات جمعی تأکید کند (Susan, 2008: 184).

با توجه به آنچه بیان شد پارادایم فضایی، به زمینه نظری لازم برای پرداختن به کلیت موضوع، ساختارها و سیستم‌های فضایی، پخش و انتظام پدیده‌های جغرافیایی، کنش‌ها و روابط متقابل حکومت‌های محلی و کلان‌شهر مورد مطالعه شکل و معنا می‌بخشد.

گفتنی است الگوی فضایی در رشد و توسعه پیراشهری، از تغییرات محیطی و محیط انسانی ناشی می‌شود (Parker and Meretsky, 2004: 235)؛ بنابراین عجیب نیست مدل‌های توسعه‌یافته از تأثیر عملکرد شرایط اکولوژیک بر الگوهای فضایی منتج شده باشند (Hobbs, 1997: 149). می‌توان گفت ویژگی‌های حکومت‌های محلی پیرامون کلان‌شهری به دلیل ظرفیت‌های ارتباطات خود با شهر مرکزی، عامل تعیین‌کننده الگوی حکمروایی خوب روستایی است. این ویژگی‌ها و عوامل شامل عوامل مکانی-فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، سیاسی و سایر خدمات و تأسیسات زیربنایی است که هریک بر توزیع فضایی حکمروایی خوب روستایی تأثیر زیادی دارد، همچنین شاخص‌های مشارکت مردمی^۱، حاکمیت قانون^۲، اجماع‌محوری (توافق جمعی)^۳، عدالت و برابری^۴ (تساوی حقوق)، مشروعیت^۵، کارایی و اثربخشی^۶، شفافیت^۷، پاسخگویی^۸ و مسئولیت‌پذیری^۹ که مهم‌ترین ابعاد حکمروایی خوب به‌شمار می‌آید، بدون ارتباط با فضا و محیط پیرامون، ممکن نیست زمینه‌ساز الگوی برنامه‌ریزی فضایی راهبردی محلی باشند، براساس این، الگوی شکل‌گیری و پراکندگی حکمروایی روستایی در حاشیه کلان‌شهرها به عوامل مکانی-فضایی وابستگی بسیاری دارد. مفهوم حکمروایی قلمرویی و فضایی، بازتاب شکل جدیدی از حکومت‌پذیری است که در آن نقشه سنتی دولت مدرن به شکلی بسیار پیچیده با رویکردی باز و مشارکتی بدل می‌شود؛ مفهومی جهانی که روش و نحوه کاربرد سیاست‌های فضایی را مشخص می‌کند.

گفتنی است حکمروایی فضایی نتیجه کیفیت روابط بین بخشی و بین سطحی در حوزه سیاست‌گذاری عمومی است و به همکاری‌های عمودی و افقی در شکل‌دادن و اجرای سیاست‌ها مربوط می‌شود. در ساده‌ترین شکل، حکمروایی قلمرویی را می‌توان کاربرد عملی اصول کلی حکمروایی در سیاست‌های توسعه فضایی دانست. (CEMAT, 2006: 18)

1. Participation
2. Rule of Law
3. Consensus oriented
4. Equity
5. Legitimacy
6. Effectiveness & Efficiency
7. Transparency
8. Accountability
9. Responsibility

شکل ۳. مدل مفهومی پژوهش الگوی فضایی حکمروایی روستایی

در ادامه، به منظور واکاوی موضوع، به پیشینه پژوهش‌هایی درباره این موضوع در جهان و ایران می‌پردازیم. با توجه به مطالعات در حوزه حکمروایی درمی‌یابیم که هریک از پژوهشگران به‌نوعی به تحلیل و بررسی حکومت‌های محلی و حکمروایی پرداخته‌اند.

لاکی و همکاران در سال ۲۰۰۲ در پژوهشی سطح فعالیت‌ها و همکاری‌های بین حکومت‌های محلی روستایی و عوامل مؤثر بر آن را در دره تنسی بررسی کردند (Lackey, 2002: 138-154).

پردازش تأثیر حکمروایی محلی بر توسعه اقتصاد غیر زراعی نیز در مؤسسه منابع طبیعی هند با همکاری بانک جهانی در سال ۲۰۰۳ انجام شد.

گانی و دانکن شاخص‌های حکمروایی جزایر فیجی را در دوره زمانی ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۳ بررسی کردند. مؤسسه پژوهشی سیاست‌های روستایی^۱ با همکاری تعاونی توسعه نگاه‌ها^۲ (CFED) در پژوهشی با عنوان اصول حکمروایی اثربخش روستایی در چارچوب حکمروایی خوب به بررسی و استخراج این اصول در چارچوب حکمروایی خوب

1. Rural Policy Research Institute
 2. Corporation for Enterprise Development

پرداخته است. هدف این پروژه مشترک سرعت‌بخشیدن و هدایت قابلیت‌های حکمرانی‌های روستایی و محلی به‌منظور توسعه روستایی و بررسی و استخراج اصول حکمروایی اثربخش روستایی در چارچوب حکمروایی خوب بوده است (CFED, 2004). هیروشی ساتو نیز درخصوص ارائه خدمات عمومی و حکمروایی روستایی در چین، ارتباط بین حکمروایی روستایی و ارائه خدمات عمومی به روستاییان را بررسی کرده است (هیروشی ساتو، ۲۰۰۶).

اومباسار^۲ در سال ۲۰۰۷ سنجش حکمروایی خوب را با استفاده از روش چارچوب ارزیابی عمومی (CAF) در کشور استونی و تایوان بررسی کرده است (اومباسار، ۲۰۰۷).

سانگ فنگ کام^۳ نیز در پژوهشی با عنوان تغییر پارادایم حکمروایی روستایی برای توسعه پایدار (موقعیت و نقش GIS حکمروایی روستایی را شیوه اعمال قدرت سیاسی، اقتصادی و اجرایی مدیریت کارهای روستا تعریف می‌کند (سانگ فنگ کام، ۲۰۰۸).

فالكوسکی^۴ بر اساس شواهدی از برنامه لیدر (LEADER^۵) در لهستان به نقش پاسخگویی سیاستمداران به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های حکمروایی در جوامع روستایی توجه نموده است (Falkowski, 2013: 11)؛ همچنین بئر^۶ در پژوهشی با عنوان رهبری و حکمروایی جوامع روستایی، به بررسی و اهمیت نقش رهبری و حکمروایی در جوامع روستایی می‌پردازد. در این پژوهش استدلال می‌شود که تعامل قوی بین حکمروایی و رهبری وجود دارد، رهبران محلی گاهی اوقات با دولت و حاکمیت دارند و در موارد دیگر به‌واسطه روابط در مقیاس فضایی در خدمت دولت هستند. در این پژوهش در پاسخ به پرسش ماهیت مخالف رهبری در جوامع روستایی کشورهای پیشرفته درمی‌یابیم که رهبران نقش خود را در ارتباط با فرایندهای حکومت تفسیر و توجیه می‌کنند (Beer, 2014: 254).

جدول ۱. شاخص‌های تبیین‌کننده حکمروایی خوب از دیدگاه سازمان‌ها، نهادهای بین‌المللی و متخصصان

ردیف	سازمان‌های بین‌المللی / نهادهای ملی / متخصصان / صاحب‌نظران	شاخص‌های مطرح‌شده
۱	U.N.D.P (2000)	پاسخگویی، اجماع‌محوری، مشارکت، قانون‌محوری، عدالت و برابری، مسئولیت‌پذیری، شفافیت
۲	کنفرانس ملل متحد در مورد سکونتگاه‌های انسانی	پاسخگو بودن، فراگیر بودن، مشارکت‌جو بودن، قانون‌مدار بودن، شفافیت‌داشتن

1. Sato, Hiroshi
2. Umbsaar, Leelo
3. Suang, Pheng, Kam
4. Falkowski, Jan
5. Liaison Entre les Actions de Development de Economic Rural
6. Beer, Andrew

جدول ۱. شاخص‌های تبیین‌کننده حکمروایی خوب از دیدگاه سازمان‌ها، نهادهای بین‌المللی و متخصصان

ردیف	سازمان‌های بین‌المللی / نهادهای ملی / متخصصان / صاحب‌نظران	شاخص‌های مطرح‌شده
۳	تیلور (۲۰۰۰)، ویس (۲۰۰۰)، مـوـبـیـس (۲۰۰۱)، روی و تیدسل (۱۹۹۸)	ایجاد و تقویت ساختارهای دموکراتیک، شفاف، پاسخگویی، هوشمندی و توسعه مشارکت‌جویانه، توجه و واکنش به درخواست‌های مردم، وضع خط‌مشی‌های مناسب اقتصادی برای تسهیل توسعه، احترام به حقوق بشر و حاکمیت قانون
۴	دانیل کافمن، آرت کرای، پابلو زوید و لوتبون ^۱ (از پژوهشگران بانک جهانی)، (۲۰۰۰)	حق اظهارنظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت قانون و مقررات، حاکمیت قانون، کنترل فساد
۵	هاتر و شاه، ریچارد ولش ^۲ (۲۰۰۰)	مشارکت شهروندی (CP): (آزادی‌های سیاسی، پایداری سیاسی) دولت‌محوری (کارایی قضایی، کارایی اداری، فساد کم) توسعه اجتماعی (توسعه انسانی، توزیع عادلانه) مدیریت اقتصادی (توجه به بیرون، استقلال بانک مرکزی، بازگشت سود در مقایسه با نرخ GDP)، توازن حقوق ذی‌نفعان، قانونمندی، مشارکت مردمی، مشروعیت، انصاف
۶	دینیش متا ^۳ (۲۰۰۲)	پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، نوآوری در مدیریت، شراکت بخش‌های خصوصی و دولتی، تعامل شهروندان با حکومت محلی، مدیریت نامتمرکز، شبکه‌سازی، توسعه منابع انسانی
۷	زیست‌بوم سازمان ملل (۲۰۰۵)	مشارکت (انتخاب شورا، انتخاب شهردار، انجمن‌های مدنی) اثربخشی (منابع عمده درآمدی، بررسی رضایت مصرف‌کنندگان) تساوی (منشور شهروندی، درصد تعداد زنان در شورای شهر)، پاسخگویی (حسابرسی مستقل، اعلام‌داری و درآمد، تسهیلات برای شکایت‌های شهروندان) امنیت (پیشگیری از جرائم، رسیدگی به اختلافات)
۸	دیوید جی. ای. داگلاس (۲۰۰۵)	پاسخگویی، مشارکت مردمی، حکومت محلی و توزیع قدرت در جامعه روستایی، ظرفیت‌سازی جوامع روستایی
۹	ODA 2006 ^۴ (مدیریت توسعه ماورای بحار)	مشروعیت و شایستگی دولت، پاسخگویی، احترام به حقوق بشر و رعایت قانون
۱۰	هیروشی ساتو (۲۰۰۶)	مشارکت و همبستگی مردمی، مشارکت سیاسی، ایجاد ساختارهای دموکراتیک، تقویت منابع مالی به‌عنوان شاخص تأثیرگذار حکمروایی در بین روستاهای چین
۱۱	اومباسار (۲۰۰۷)	توانمندسازی: اتخاذ سیاست‌ها و راهبردهای انگیزشی، مشارکت مردمی، منابع و فرایندها

1. Daniel Kufmann, Aart Krary, Pablozoido Lobaton

2. Richard welch

3. Dinesh Mehta

4. ODA = Overseas Development Administration

جدول ۱. شاخص‌های تبیین‌کننده حکمروایی خوب از دیدگاه سازمان‌ها، نهادهای بین‌المللی و متخصصان

ردیف	سازمان‌های بین‌المللی / نهادهای ملی / متخصصان / صاحب‌نظران	شاخص‌های مطرح‌شده
۱۲	موریتا ساجیکو؛ زالکه دارودد (۲۰۰۷)	دسترسی به اطلاعات، پاسخگویی و شفافیت (بازبودن)، عدالت و برابری، کارایی و نقش قانون در نهادهای عمومی در همه سطوح
۱۳	سانگ فنگ کام (۲۰۰۸)	توجه به جوامع محلی، نقش سازمان‌های غیردولتی، تصمیم‌سازی، دسترسی عمومی به منابع اطلاعات، ظرفیت و توانمندسازی مردم از طریق فناوری اطلاعات، فقر و نابرابری، کیفیت زندگی مردم روستایی، ارتباط مردم با مقامات محلی، درنظرداشتن منافع گروهی
۱۴	فالكوسكى؛ جان (۲۰۱۳)	پاسخگویی سیاستمداران، مشارکت و همیاری، اثربخشی، قانونمندی
۱۵	بئر؛ اندرو ^۱ (۲۰۱۴)	نقش رهبری، مشارکت متقابل، اجماع‌محوری، شفافیت

(منبع: یافته‌های پژوهش)

در مطالعات داخلی در این حوزه نیز می‌توان به تحلیلی بر حکمروایی خوب در ایران از سید مهدی الوانی و محسن علیزاده ثانی در سال ۱۳۸۶ اشاره کرد که در آن نویسندگان به دنبال شناخت شاخص‌هایی هستند که با استفاده از آن‌ها بتوانند کیفیت حکمروایی خوب در ایران را بررسی کنند (الوانی؛ علیزاده ثانی، ۱۳۸۶: ۲۸).

در سال ۱۳۸۷ جواد جاسبی و ندا نفری با رهیافتی فرایندی-سیستمی به بررسی حکمروایی خوب پرداختند (جاسبی؛ نفری، ۱۳۸۷: ۷).

تبیین حکمروایی روستایی در حکومت‌های محلی مطالعه دیگری است که علیرضا دربان آستانه در سال ۱۳۸۹ با هدف تبیین عوامل مؤثر بر حکمروایی روستایی دهیاران و شوراهای اسلامی روستایی شهرستان قزوین انجام داده و در آن از رویکرد پیمایشی و اسنادی استفاده کرده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد میانگین نمایه حکمروایی روستایی در ۵۰ درصد از حکومت‌های محلی در وضعیت نامناسب و ۴۰ درصد در وضعیت متوسط قرار دارد؛ همچنین ۱۰ درصد حکومت‌های محلی با حکمروایی مناسبی مواجه هستند. متغیرهای درجه دهیاری، جمعیت روستا، رضایت شغلی و سطح تحصیلات دهیار، سبک مدیریت، انسجام اجتماعی، تعامل مؤثر با دهیاری‌های مجاور و تجربه دهیار نیز مهم‌ترین عوامل حکمروایی روستایی به‌شمار می‌آیند (دربان آستانه و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۷۹).

در سال ۱۳۹۰ جلال عظیمی آملی در پژوهشی با عنوان «تحلیل حکمروایی خوب در پایداری روستاها» به بررسی وضعیت حکمروایی روستایی در روستاهای شهرستان‌های بهشهر، آمل و چالوس در استان مازندران پرداخته و دریافته است که سطح حکمروایی روستایی و پایداری در بیشتر روستاهای مورد مطالعه وضعیت مناسبی ندارد (عظیمی آملی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۸). لغمایی و مهرابی نیز در پژوهشی با عنوان بررسی و تحلیل حکمروایی خوب روستایی در توسعه

1. Beer, Andrew

مدیریت روستایی دریافتند که حکمروایی خوب روستایی مبنایی برای دستیابی به توسعه پایدار و سیستم اداره ایده‌آل است که برای توسعه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها اجتناب‌ناپذیر است (اصغری لغمایی، مهرابی، ۱۳۹۴: ۱۴۸). به‌طور کلی در بررسی و مطالعات بیشتر پژوهشگران، به رویکرد فضایی توجه کمتری شده است.

روش پژوهش

نتایج حاصل از این پژوهش ممکن است به تصمیم‌گیری‌های اجرایی و انجام سلسله اصلاحات در برنامه‌های توسعه مدیریت روستایی منجر شود؛ از این‌رو از نظر هدف و ماهیت از نوع پژوهش‌های کاربردی و از لحاظ روش پژوهش از نوع پیمایشی است که با کمک فنون نمونه‌گیری سعی در تعمیم نتایج حاصل از این پژوهش به حکومت‌های محلی نواحی روستایی کلان‌شهر کرج دارد. براساس همین، در این پژوهش به‌منظور به‌دست‌آوردن شاخص‌های مهم در ارتباط با حکمروایی روستایی، نخست شاخص‌ها براساس مطالعات نظری مستندسازی شدند، سپس با توجه به پیشینه و مبنای نظری مطالعات و تحقیقات جهانی و منطقه‌ای ارائه شده، فراوانی شاخص‌های استخراج‌شده از ۹ شاخص مشارکت، اجماع‌محوری، عدالت‌محوری، مسئولیت‌پذیری، شفافیت، پاسخگویی، قانونمندی، مشروعیت و کارایی و اثربخشی که در بیشتر مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده در پژوهش حاضر مدنظر قرار گرفته است.

پس از شناسایی و مشخص کردن شاخص‌های مؤثر در حکمروایی خوب روستایی، برای شناخت اهمیت هر یک و رتبه آن‌ها در بین سایر مؤلفه‌ها، با استفاده از فن دلفی، شاخص‌های مربوط به آن‌ها در اختیار ۴۷ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران امر توسعه روستایی در کشور به‌صورت تصادفی هدفمند شامل استادان، متخصصان و کارشناسان سازمان‌های ذی‌ربط از طریق ارسال فرم الکترونیکی پرسشنامه‌ها (Google form) قرار داده شد که در پایان ۳۵ نفر به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند.

جامعه آماری پژوهش حاضر در رویکرد پیمایشی شامل تمام دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی روستایی کلان‌شهر کرج و سرپرستان خانوارهای روستایی است. براساس آمار موجود در سال ۱۳۹۵، تعداد دهیاری‌های واجد شرایط ۹۶ بوده که با استفاده از آماره کوکران، ۵۳ دهیاری از طریق نمونه‌گیری طبقه‌بندی چندمرحله‌ای انتخاب شدند و از ۱۶۶ شورای اسلامی روستا ۱۰۵ و تعداد سرپرستان خانوار ۳۶۶ نفر انتخاب شدند.^۱ از میان سرپرست خانوار، دهیاران و شوراهای اسلامی روستا به ترتیب ۹۰/۲، ۹۴/۳، ۸۶/۶ درصد مرد و مابقی زن بودند. در بین سرپرستان خانوار و شوراهای به‌ترتیب بالاترین سطح پاسخگو ۶۸ و ۶۰ درصد دیپلم و زیر دیپلم و در بین دهیاران ۶۷/۹ درصد دیپلم و فوق‌دیپلم بوده‌اند. بیشترین فراوانی پاسخ در بین سه گروه پاسخگو به گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال مربوط بود؛ همچنین ۷۸/۶ درصد از سرپرستان خانوار عضو هیچ تشکل غیردولتی در روستای خود نبوده‌اند و ۲۱/۴ درصد نیز در تشکل‌های غیردولتی عضویت داشتند. برحسب نوع فعالیت در دهیاری، ۵۰/۹ درصد از دهیاران تمام‌وقت و ۴۹/۱ درصد پاره‌وقت بودند.

۱. از مجموع ۱۶۶ شورای اسلامی روستا برای دهیاری‌های دارای ۳ شورا (۲ نفر)، رئیس شورا و نائب رئیس شورا و دهیاری‌های دارای ۵ شورا (۳ نفر) رئیس، نائب رئیس شورا و یکی از اعضای شورا انتخاب گردند. جمعاً نمونه مورد مطالعه ۱۰۵ شورای اسلامی روستا.

در پژوهش حاضر از روش آلفای کرونباخ برای سنجش قابلیت اعتبار ابزار اندازه‌گیری، استفاده شده است؛ بدین ترتیب که ابتدا واریانس نمرات هر پرسش پرسشنامه و واریانس کل آزمون سپس مقدار ضریب آن تعیین شده است. ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامهٔ دهیاران ۰/۹۱۸، شوراها و اسلامی روستا ۰/۹۱۲ و برای سرپرستان خانوار ۰/۹۳۸ بود که در سطح مطلوب و پذیرفتنی قرار داشت.

به‌منظور تعیین سطح حکمروایی روستایی در حکومت‌های محلی مورد مطالعه از فنون ANP و PROMETHEE استفاده شد. فن پرامتی جزء مدل‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه^۱ است که شش تابع دارد. با توجه به اینکه در پاسخ به پرسش اول پژوهش هدف رتبه‌بندی و سطح‌بندی حکمروایی مدنظر بود، از توابع ۱^۲ و ۲ این فن استفاده شد. باید توجه داشت که اساس روش پرومته مقایسات زوجی است، در این مورد به تفاوت عددی بین گزینه‌ها در هریک از معیارها توجه می‌شود، براساس همین در پژوهش حاضر ابتدا وزن شاخص‌های نه‌گانه حکمروایی خوب روستایی از روش‌های رتبه‌بندی مستقیم، جمع رتبه‌ای، توان رتبه‌ای و عکس‌پذیری رتبه‌ای (جدول ۲) تعیین و به همراه وزن هریک از مؤلفه‌ها (حکومت‌های محلی) در نرم‌افزار Visual PROMETHEE ارزیابی و سنجیده می‌شود. فن فرایند تحلیل شبکه‌ای^۳ (ANP) روشی جامع و قدرتمند برای تصمیم‌گیری‌های دقیق است که در این تحقیق نیز از آن استفاده شده است.

در پژوهش حاضر براساس روش فوق ابتدا مدل و ساختار موضوع ایجاد، سپس ماتریس‌های مقایسه دو دوئی بردار اولویت تشکیل شد، پس از آن نیز برای اولویت‌نهایی مؤلفه‌ها (حکومت‌های محلی) ابر ماتریس شکل گرفت. در پایان نیز براساس مراحل فوق حکومت‌های محلی رتبه‌بندی شدند و بهترین گزینه انتخاب شد. به‌منظور به‌کارگیری و انجام عملیات پردازش و تحلیل مدل نیز از نرم‌افزار Super Decision استفاده شد. به‌منظور دستیابی به هدف مورد نظر اطلاعات، ۹ شاخص اثرگذار در قالب ۵۳ حکومت محلی شهرستان کرج در نرم‌افزار مذکور اعمال شد، همچنین برای مشخص شدن رابطهٔ بین عوامل تأثیرگذار بر حکمروایی روستایی با الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی در منطقهٔ مورد مطالعه و میزان تأثیرگذاری این دو بر هم از فن تحلیل رگرسیونی و ضریب تعیین (R²) و برای تحلیل دقیق‌تر از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

1. Multiple Objective Decision Making (MODM) and Multiple Attribute Decision Making (MADM)

۲. پرومته I گزینه‌ها را به‌صورت جزئی رتبه‌بندی می‌کند، پرومته II نیز گزینه‌های گسسته را به‌صورت کامل رتبه‌بندی می‌کند.

3. Analytic Network Process

جدول ۲. وزن شاخص‌های حکمروایی خوب روستایی براساس روش‌های رتبه‌بندی

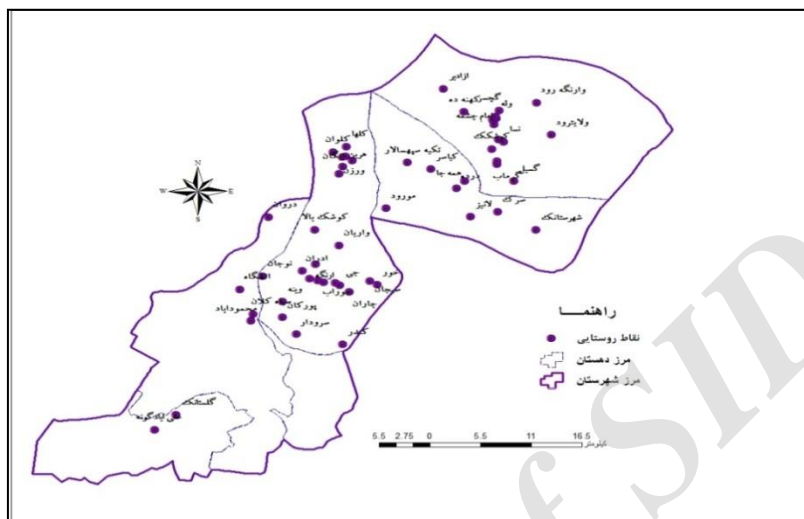
ردیف	شاخص	رتبه مستقیم	جمع		عکس‌پذیری		توان		میانگین استاندارد ۳ روش
			رتبه‌ای	وزن استاندارد	رتبه‌ای	وزن استاندارد	رتبه‌ای	وزن استاندارد	
۱	مشارکت	۱	۹	۰/۲۰۰	۱/۰۰۰	۰/۳۵۳	۱	۰/۰۰۴	۰/۱۸۶
۲	اجماع محوری (توافق جمعی)	۸	۲	۰/۰۴۴	۰/۱۲۵	۰/۰۴۴	۶۴	۰/۲۵۵	۰/۱۰۴
۳	عدالت محوری (تساوی حقوق)	۶	۴	۰/۰۸۹	۰/۱۶۷	۰/۰۵۹	۳۶	۰/۱۲۶	۰/۰۹۱
۴	مسئولیت‌پذیری	۴	۶	۰/۱۳۳	۰/۲۵۰	۰/۰۸۸	۱۶	۰/۰۵۶	۰/۰۹۳
۵	شفافیت	۹	۱	۰/۰۲۲	۰/۱۱۱	۰/۰۳۹	۸۱	۰/۲۸۴	۰/۱۱۵
۶	پاسخگویی	۲	۸	۰/۱۷۸	۰/۵۰۰	۰/۱۷۷	۴	۰/۰۱۴	۰/۱۲۳
۷	قانونمندی (حاکمیت قانون)	۳	۷	۰/۱۵۶	۰/۳۳۳	۰/۱۱۸	۹	۰/۰۳۲	۰/۱۰۲
۸	مشروعیت	۷	۳	۰/۰۶۷	۰/۱۴۳	۰/۰۵۰	۴۹	۰/۱۷۲	۰/۰۹۶
۹	کارایی و اثربخشی	۵	۵	۰/۱۱۱	۰/۲۰۰	۰/۰۷۱	۲۵	۰/۰۸۸	۰/۰۹۰
	جمع کل	۴۵	۴۵	۱/۰۰۰	۲/۸۲۹	۱/۰۰۰	۲۸۵	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش

محدوده مورد مطالعه

قلمرو پژوهش کرج یکی از شهرستان‌های استان البرز است که در شرق آن قرار دارد و شامل دو بخش مرکزی و آساراست. بخش مرکزی شامل سه دهستان گرم‌دره، محمدشهر، کمال‌آباد، و پنج شهر کرج، ماهدشت، کمال‌شهر، محمدشهر و گرم‌دره است. بخش آسارا از سه دهستان آدران، آسارا، نسا و شهر آسارا تشکیل شده است. این شهرستان براساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ دارای ۹۲ آبادی با ۶۲ هزار و ۹۸۳ نفر جمعیت و ۶۱ روستا (جمعیت بالای ۲۰ خانوار) با ۶۲ هزار و ۸۰۲ نفر جمعیت است. از این میان حدود ۵۳ روستا مجوز تأسیس دهیاری طی را چند سال اخیر دریافت کردند و در حال حاضر فعالیت دارند. این دهیاری‌ها جمعیتی معادل ۶۲ هزار و ۷۴۹ نفر جمعیت را تحت پوشش قرار داده‌اند (مرکز آمار ایران ۱۳۹۵، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، ۱۳۹۵). شرایط خاص کلان‌شهر کرج، موقعیت راهبردی، نزدیکی به پایتخت، مهاجرپذیری، تنوع تشکلهای مردمی و توسعه تعاونی دهیاری‌ها در مقایسه با سایر استان‌ها، تنوع فرهنگی و قومی در روستاها، تأسیس نخستین دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی کشور در این شهرستان، بالابودن سطح سواد و تحصیلات دهیاران و شوراهای اسلامی روستا و تأثیراتی که روستاها از کلان‌شهر کرج طی چند دهه اخیر پذیرفته‌اند، نقش این کلان‌شهر منطقه‌ای را در بررسی حکومت‌های محلی دوچندان کرده است. بررسی پیوندهای شهر و روستا، نقش و عملکرد روستاها و ناپایداری‌های روستایی پیرامون این کلان‌شهر، موجب تقویت

تعامل دوسویه سکونتگاه‌های روستایی کرج با کلان‌شهر کرج و توسعه نظام محلی پایدار در عرصه منطقه‌ای خواهد شد. با عنایت به موارد مذکور و دسترسی نسبتاً مناسب، شهرستان کرج به‌عنوان محدوده پژوهش انتخاب شده است.

شکل ۴. محدوده پژوهش

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل

پس از تعیین وزن شاخص‌ها و استانداردسازی تمام میانگین‌ها، برای رتبه‌بندی روستاها از فنون PROMETHEE و ANP استفاده و براساس آن‌ها جدول ۳ ترسیم شد.

جدول ۳. سطح حکمروایی روستایی ناحیه پژوهش به تفکیک بخش، دهستان و روستا براساس فنون ANP و

PROMETHEE

رتبه	جریان خالص Phi	رتبه	وزن استاندارد ANP	روستا	دهستان	بخش	رتبه	جریان خالص Phi	رتبه	وزن استاندارد ANP	روستا	دهستان	بخش
۱۰	۰/۰۱۶	۱۸	۰/۰۱۸	کیاسر	آسارا	آسارا	۳۳	-۰/۰۳	۱۵	۰/۰۱۷	ابهرک	آسارا	آسارا
۵۰	-۰/۰۳۳	۴۵	۰/۰۲۲	لاتیز			۷	۰/۰۲۲	۱۴	۰/۰۱۶	آدران		
۲۸	۰/۰۰۰۵	۲۳	۰/۰۱۸	مورود			۴۰	-۰/۰۱۷	۴۶	۰/۰۲۳	ارنگه		
۴۵	-۰/۰۲۷	۴۰	۰/۰۲۲	همه جا			۲۰	۰/۰۷	۳۴	۰/۰۲	آویزر		
۳۲	-۰/۰۲	۲۱	۰/۰۱۸	آزادبر			۲۳	۰/۰۵	۳۳	۰/۰۲	ایگان		
۲۹	-۰/۰۰۱	۲۴	۰/۰۱۸	آسیاب‌درگاه	نسنه	نسنه	۲۱	۰/۰۶	۹	۰/۰۱۵	پورکان		

ادامه جدول ۳. سطح حکمروایی روستایی ناحیه پژوهش به تفکیک بخش، دهستان و روستا براساس فنون ANP و

PROMETHEE

بخش	دهستان	روستا	وزن		بخش	دهستان	روستا	وزن		بخش	دهستان	روستا
			استاندارد	رتبه				استاندارد	رتبه			
			ANP	Phi				ANP	Phi			
		جوراب	۰/۰۱۶	۱۱			امام چشمه	۰/۰۱۶	۱۱			۳۸
		جی	۰/۰۱۴	۵			حسن کدر	۰/۰۱۴	۶			۱۳
		چاران	۰/۰۲۱	۳۶			سرخه دره	۰/۰۱۸	۲۰			۳۰
		خور	۰/۰۱۸	۲۶			کوشکک	۰/۰۱۹	۳۰			۲۷
		خوزنکلا	۰/۰۱۶	۱۰			کهنه ده	۰/۰۲	۳۵			۱۶
		سرزیارت	۰/۰۱۷	۵۳			گچسر	۰/۰۱۸	۱۹			۲۶
		سرودار	۰/۰۲۲	۴۱			گرماب	۰/۰۱۸	۲۷			۱۷
		سیجان	۰/۰۱۸	۲۸			گسیل	۰/۰۲۲	۴۳			۳۶
		کلوان	۰/۰۲	۳۱			ملک فالیز	۰/۰۲	۳۲			۲۲
		کلها	۰/۰۲۲	۳۸			نساء	۰/۰۱۶	۱۲			۱۴
		کندر	۰/۰۱۶	۱۳			وارنگه رود	۰/۰۲۱	۳۷			۴۲
		کوشکک بالا	۰/۰۲۶	۵۲			ولایت رود	۰/۰۱۲	۱			۱
		لیلستان	۰/۰۲۴	۵۰			وله	۰/۰۱۸	۲۲			۳۹
		نوجان	۰/۰۱۵	۸			وینه	۰/۰۲۲	۴۲			۴۶
		واریان	۰/۰۲۵	۵۱			آتشگاه	۰/۰۱۵	۷			۱۲
		ورزن	۰/۰۱۷	۱۷			دروان	۰/۰۲۳	۴۹			۴۳
		هرین	۰/۰۲۲	۴۴			سیاه کلان	۰/۰۱۸	۲۵			۳۱
		تکیه	۰/۰۲۲	۳۹			محمودآباد	۰/۰۱۷	۱۶			۱۹
		سپهسالار	۰/۰۲۲	۳۹			علی	۰/۰۱۳	۲			۳
		درده	۰/۰۲۳	۴۸			آبادگونه	۰/۰۱۳	۲			۳
		سرک	۰/۰۲۳	۴۷			گلستانک	۰/۰۱۳	۳			۲
		شهرستانک	۰/۰۱۴	۴								۵

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به رتبه‌بندی صورت گرفته، سکونتگاه‌های روستاهای نمونه در قالب روستاهایی با حکمروایی خوب،

حکمروایی متوسط و حکمروایی ضعیف طبقه‌بندی شدند.

در جدول ۴، گونه‌شناسی حکمروایی روستایی براساس روش پرامتی در ناحیه پژوهش پیرامون کلان شهر کرج نشان

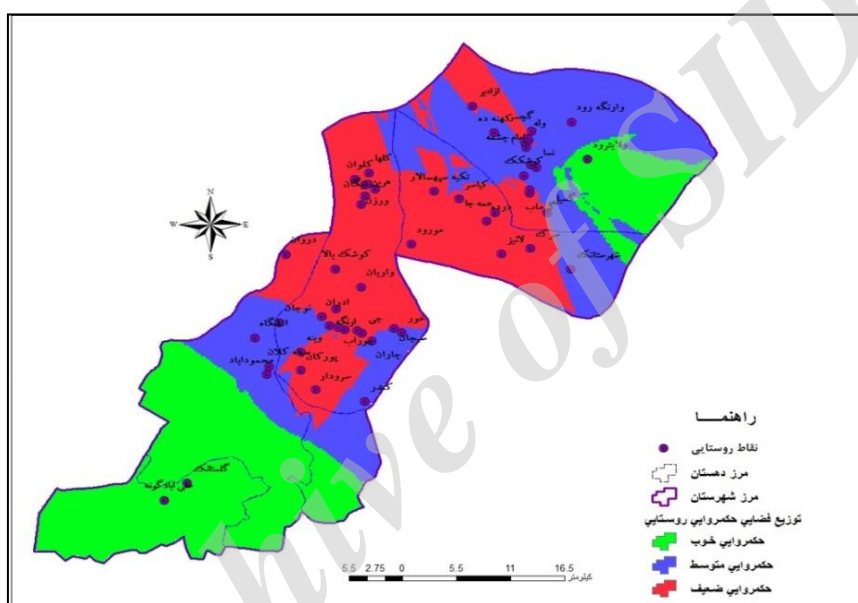
داده می‌شود. به منظور توزیع فضایی حکمروایی در ناحیه پژوهش، نتایج مدنظر بیشترین گونه حکمروایی خوب روستایی

در بخش مرکزی توزیع شده است. هرچه از محدوده بخش مرکزی به سمت بخش آسار می‌رویم، گونه حکمروایی خوب

با روند کاهشی مواجه می‌شود.

جدول ۴. گونه‌شناسی حکمروایی روستایی براساس روش پرامتی

وضعیت حکمروایی	ارزش (طبق جریان خالص)	تعداد	درصد
گونه حکمروایی خوب	(+۱ تا ۰)	۲۸	۵۳
گونه حکمروایی متوسط	(-۰/۱ تا -۰/۲)	۱۳	۲۵
گونه حکمروایی ضعیف	(-۱ تا -۰/۲)	۱۲	۲۲
جمع	-----	۵۳	۱۰۰

شکل ۵. توزیع فضایی حکمروایی روستایی طبق شاخص‌های حکمروایی خوب در ناحیه پژوهش

برای پاسخ به پرسش دوم تحقیق، به‌منظور بررسی رابطه بین عوامل تأثیرگذار بر حکمروایی روستایی (متغیر مستقل) با الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی (متغیر وابسته) در منطقه مورد مطالعه و میزان تأثیرگذاری این دو بر هم، از فن مدل رگرسیونی خطی و ضریب تعیین R^2 استفاده، همچنین برای بررسی شرایط مدل با استفاده از آنالیز واریانس و مقدار ضریب تعیین مدل، مناسب‌بودن مدل برازش‌یافته بررسی شده است.

با توجه به جدول ۵، مقدار احتمال (p-value) برابر با ۰/۰۰۰ است، در نتیجه مدل رگرسیونی برای داده‌ها، مدل مناسبی است، همچنین ضریب تعیین مدل برابر ۰/۷۷۵ است، این مقدار زیاد است و مدل مورد نظر بیش از ۷۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند.

جدول ۵. آنالیز واریانس متغیرها

مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	مقدار احتمال
رگرسیون	۲۶۰۹۷۶۴۲/۸۶۵	۵	۵۲۱۹۵۲۸/۵۷۳	
خطا	۷۵۹۳۰۳۹/۱۹۶	۳۷	۲۰۵۲۱۷/۲۷۶	۲۵/۴۳۴ ^b
کل	۳۳۶۹۰۶۸۲/۶۱	۴۲		

منبع: یافته‌های پژوهش

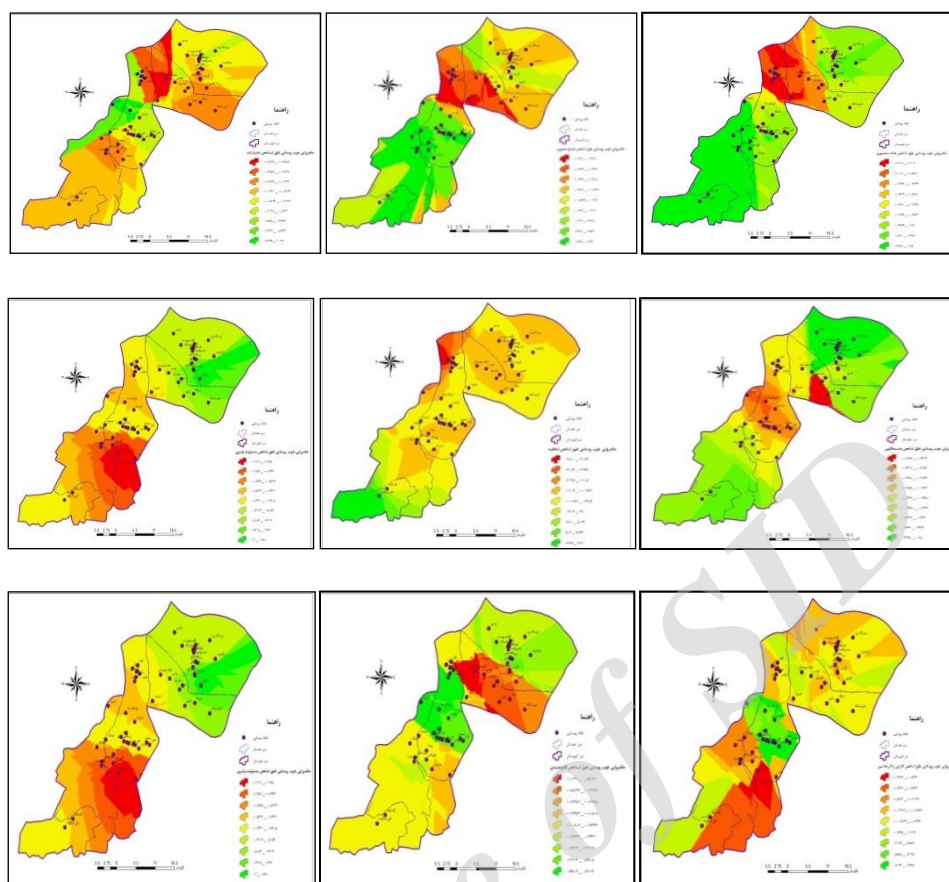
براساس همین، رابطه و تأثیرگذاری توپوگرافی، فاصله، درآمد دهیاری، جمعیت، سطح باسوادی و درصد زنان، از عوامل تأثیرگذار بر الگوی فضایی خوب روستایی است؛ به طوری که متغیرهای فاصله، درآمد دهیاری و جمعیت با مقدار احتمال ۰/۰۰۰ متغیرهای مؤثر بر متغیر وابسته هستند. درصد زنان با مقدار احتمال ۰/۰۸۶ در سطح ۵ درصد معنادار نیست، اما در سطح ۱۰ درصد اثر معناداری بر مدل دارد. متغیر توپوگرافی، باسوادی و ضریب ثابت نیز بر مدل تأثیری معنادار ندارد.

جدول ۶. تحلیل رگرسیونی، توپوگرافی، فاصله، درآمد دهیاری، جمعیت، باسوادی، و درصد زنان با نوع الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی روستاهای نمونه

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب رگرسیونی (B)	ضریب رگرسیونی استاندارد β	مقدار T	سطح معناداری (sig)	R^2 ضریب تعیین
ضریب ثابت		-۶۸۶/۹۰۱	-	-۱/۵۹۸	۱/۵۳۳	
توپوگرافی		۵/۲۴۱	۱/۵۸	۱/۵۷۸	۱/۵۲۱	
فاصله از کرج		۱۶/۹۵۷	۱/۳۶۶	۴/۰۵۶	۱/۰۰۰	
درآمد دهیاری	حکمروایی روستایی	۳/۳۴۸	۱/۶۵۱	۳/۷۹۸	۱/۰۰۰	۰/۷۷۵
جمعیت		۲/۲۷۸	۱/۷۳۱	۴/۹۷۴	۱/۰۰۰	
باسوادی		۶/۳۵۱	۱/۰۵۵	۱/۶۸۶	۱/۴۹۷	
درصد زنان		-۳۴/۱۱۴	-۱/۱۴۳	-۱/۷۶۶	۱/۰۸۶	

منبع: یافته‌های پژوهش

میزان شاخص I برای تحلیل الگوی فضایی نقاط روستایی، براساس حکمروایی خوب روستایی، ۰/۳۹ است که با عنایت به E (I) محاسبه شده (۰/۴۴۶۲-) می‌توان گفت الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی روستاهای مدنظر به سمت الگوی خوشه‌ای گرایش دارد. براساس همین، وضعیت حکمروایی خوب روستایی به تفکیک شاخص‌های نه‌گانه حکمروایی خوب در محدوده مطالعه شده از الگوی موجود در شکل ۶ تبعیت می‌کند.

شکل ۶. توزیع فضایی و الگوی حکمروایی روستایی به تفکیک شاخص‌های نه‌گانه حکمروایی خوب روستایی

نتیجه‌گیری

با عنایت به مفاهیم و مبانی نظری پژوهش، رهیافت حکمروایی خوب روستایی مبنایی است برای اعمال اقتدار اداری، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و سرزمینی (قلمروی) در مدیریت نوین روستایی که برای دستیابی به توسعه پایدار بسیار لازم و ضروری است. براساس این، در پژوهش حاضر، الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی پیرامون کلان‌شهر منطقه‌ای کرج ارزیابی شد. بررسی‌های اخیر نشان می‌دهد که موضوع حکمروایی روستایی با بعد فضایی، به‌ویژه در حکومت‌های محلی پیرامون کلان‌شهرها کمتر مدنظر است و به همین دلیل در بستر مطالعات جغرافیایی اهمیت دارد.

نتایج تحقیق در پاسخ به پرسش اول پژوهشی نشان می‌دهد که سطح حکمروایی روستایی در حکومت‌های محلی مدنظر با میانگین ۵۳ درصد در وضعیت مطلوبی قرار دارد، همچنین بررسی نتایج حاصل از رتبه شاخص‌ها در حکمروایی روستایی در حکومت‌های محلی نشانگر آن است که مشارکت، شفافیت، پاسخگویی و اجماع‌محوری مهم‌ترین شاخص تأثیرگذار و عدالت‌محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی مسئولیت‌پذیری و مشروعیت، ضعیف‌ترین شاخص تأثیرگذار بر حکومت‌های محلی موردنظر است.

برای مقایسه سطح و تأثیرگذاری شاخص‌ها بر حکمروایی روستایی در پژوهش حاضر با مطالعات دیگر، نتایج

پژوهش‌های دیگر که در این حوزه انجام شده بدین گونه بوده است:

بئر (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان اهمیت رهبری و حکمروایی جوامع روستایی، شاخص رهبری را در جوامع روستایی مهم‌ترین عامل در حکمروایی روستایی دانسته‌اند.

فالكوسکی (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای با عنوان پاسخگویی سیاسی و حکمروایی در مناطق روستایی، برخی شواهد از برنامه‌ی لیدر (LEADER) در لهستان، پاسخگویی مدیران و ادارات محلی را تأثیرگذارترین شاخص در حکمروایی روستایی می‌داند؛ همچنین عظیمی آملی (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای با عنوان تحلیل حکمروایی خوب در پایداری روستاهای استان مازندران، شاخص‌های مشارکت، قانونمندی، اجماع‌محوری و شفافیت بیشتر از حد متوسط، و شاخص‌های مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی، عدالت‌محوری و کارایی و اثربخشی کمترین حد متوسط را داشتند. در مطالعه‌ی دیگری با عنوان حکمروایی در حکومت‌های محلی شهرستان قزوین که دربان آستانه انجام داده است (۱۳۸۹)، مسئولیت‌پذیری و مردم‌سالاری مشارکتی بالاترین امتیاز و شاخص‌های مردم‌سالاری نمایندگی و برابری در دریافت خدمات عمومی در بین شاخص‌های حکمروایی نامناسب‌ترین وضعیت را داشته‌اند.

نتایج پژوهش در پاسخ به پرسش دوم، نشانگر آن است که متغیرهای فاصله، درآمد دهیاری و جمعیت متغیرهای مؤثر بر متغیر وابسته هستند. متغیر توپوگرافی، باسوادی و ضریب ثابت نیز بر مدل تأثیری معنادار ندارد؛ به‌طور کلی طبق بررسی صورت‌گرفته میزان شاخص I برای تحلیل الگوی فضایی نقاط روستایی، براساس حکمروایی خوب روستایی ۰/۳۹ است که نشانگر تمایل الگوی فضایی حکمروایی خوب روستایی روستاهای مورد مطالعه به سمت الگوی متمرکز یا خوشه‌ای است، بنا بر آنچه بیان شد چند نکته راهبردی از پژوهش حاضر حاصل می‌شود:

- در رهیافت حکمروایی خوب روستایی فرایندهای فضایی در مقایسه با سایر فرایندها (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نهادی و...) جایگاه خاص و تأثیرگذاری دارد. با توجه به پراکنش فضایی معنادار شاخص‌های نه‌گانه حکمروایی خوب روستایی در محدوده مورد مطالعه توجه به تأثیرگذاری رویکرد فضایی در حکمروایی روستایی باید در دستور کار برنامه‌ریزان توسعه روستایی قرار بگیرد.

- وضعیت حکمروایی روستایی در بین روستاهای هر بخش متفاوت است؛ به‌گونه‌ای که روستاهای بخش مرکزی در مقایسه با بخش آسارا، وضعیت حکمروایی مطلوب‌تری دارند؛ به عبارت دیگر منحنی حکمروایی خوب روستایی از شمال (کوهستانی) به جنوب (دشتی و کوهپایه‌ای) وضع مطلوب و مساعدتری پیدا می‌کند. عواملی چون دوری و نزدیکی به کرج، خانوار و جمعیت، نوع اقتصاد حاکم، تنوع اقتصادی، میزان دسترسی به فرصت‌های مختلف، میزان و شدت بورس‌بازی زمین، توریست‌پذیری، قرارگیری در مسیر جاده چالوس و... از جمله مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در میزان و شدت مطلوبیت یا مطلوب‌نبودن شاخص‌های حکمروایی خوب در روستاهای مورد مطالعه است.

- رابطه بین متغیرهای تأثیرگذار بر حکمروایی روستایی و شاخص‌های حکمروایی خوب نشان می‌دهد که برخورداربودن یا نبودن متغیرهای تأثیرگذار، نقش چشمگیری در سطح حکمروایی روستایی محدوده مورد مطالعه دارد؛ به‌طوری‌که درخصوص عوامل مکانی و فضایی غالب متغیرهای بزرگ بودن روستا، مرکزیت روستا از نظر ارتباطی، توسعه کالبدی روستا و سطح توسعه و تعدد زیرساخت‌ها با شاخص‌های حکمروایی خوب ارتباط

مثبت و معناداری وجود دارد. البته سهم و تأثیرگذاری هریک از متغیرهای مذکور در شاخص‌های حکمروایی خوب متفاوت است. برای نمونه هرچه مساحت روستا بزرگ باشد، شاخص‌های مشارکت، اجماع‌محوری و عدالت‌محوری در آن روستا پایین‌تر است و از طرفی پاسخگویی، قانونمندی، مشروعیت و کارایی و اثربخشی بالاتر رفته است. به این دلیل که در جوامع کوچک به دلیل آشنایی و درهم‌تنیدگی اقوام و برخوردهای روزانه مردم با همدیگر سطوح همیاری و هم‌افزایی افزایش یافته است. توسعه زیرساخت‌ها و توسعه کالبدی روستا از جمله داشتن طرح هادی روستایی نقش مؤثری در رضایتمندی و در پی آن مشارکت و اجماع‌محوری مردم روستا داشته است.

شهر و روستا به‌عنوان فضای جغرافیایی، از درهم‌تنیدگی عناصر فضایی و کالبدی به وجود آمده است. به‌رغم وجود تشابه متعدد در حوزه‌های شهری و روستایی که با عناصر فضایی همچون فعالیت‌ها، انسان‌ها و پدیده‌های انسان‌ساخت همراه می‌شود، کارکردهای فضایی شهر و روستا تفاوت‌های معناداری دارد که حاصل ماهیت مکان و روح حاکم بر فضای آن‌هاست؛ به همین دلیل بحث ماهیت روابط روستا-شهر، جایگاه ارزشمندی در برنامه‌های توسعه به‌ویژه برنامه‌ریزی‌های فضایی دارد. در رهیافت حکمروایی خوب روستایی با توجه به ابعاد حکمروایی فضایی می‌توان با هماهنگی‌های عمودی و افقی راهبردهای، زمینه توسعه فضایی نواحی روستایی را فراهم کرد.

تحولات کالبدی- فضایی روستاها در دهه‌های اخیر متأثر از روند شتابان شهرگرایی در مقابل روستاگرایی، به‌ویژه در نواحی کلان‌شهری جوامع روستایی را از نظر کیفی و کمی با تحولاتی بنیادین روبه‌رو کرده است؛ بنابراین، مطالعه و بررسی پیوندهای روستایی شهری و جریان‌های به‌وجودآورنده آن‌ها، همچنین تأثیرشان بر نواحی روستایی با در نظر گرفتن حکمروایی خوب از جمله مسائل مهم و مورد توجه در این پژوهش است.

منابع

- اصغری، لغمایی، صادق و محسن محرابی (۱۳۹۴)، بررسی و تحلیل حکمروایی خوب روستایی در توسعه مدیریت روستایی، کنفرانس ملی مهندسی معماری، عمران و توسعه کالبدی.
- الوانی، سید مهدی و محسن علیزاده ثانی (۱۳۸۶)، «تحلیلی بر کیفیت حکمروایی خوب در ایران»، فصلنامه مدیریت دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۵۳، صص ۱-۲۴.
- جاسبی، جواد و ندا نفری (۱۳۸۷)، «الگوی حکمروایی خوب: رهیافتی فرایندی-سیستمی» فصلنامه مدیریت و توسعه، سال دهم، شماره ۳۸، صص ۳۶-۴۹.
- دربان آستانه، علیرضا (۱۳۸۹)، «تبیین حکمروایی خوب روستایی در حکومت‌های محلی (مورد مطالعه: شهرستان قزوین)»، پایان‌نامه دکتری دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران.
- عظیمی آملی، جلال و عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری (۱۳۹۳)، حکمروایی روستایی (مدیریت توسعه پایدار)، تهران، انتشارات سمت.
- عظیمی آملی، جلال (۱۳۹۰)، «تحلیل حکمروایی خوب در پایداری روستاهای استان مازندران»، پایان‌نامه دکتری دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس.

- Beer, A., (2014), *Leadership and the governance of rural communities*, Journal of Rural Studies, Vol. 34, No.1: 254–262.
- Bevir, M., (2013), *Governance: A very short introduction*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- CFED., (2004), *Eight Principles For Effective Rural Governance...And How Communities Put Them Into Practice*.
- Colebatch, H. K., (2002), *Policy*, Open University Press, Philadelphia, USA.
- Mehta, D., (1998), *Some Attributes of Good Governance and Cities, Urban Governance: Lessons from Best practices in Asia, UMP- Asia Occasional Paper*, No. 40.
- Fałkowski, J., (2013), *Political accountability and governance in rural areas: Some evidence from the Pilot Programmed LEADER+ in Poland*, Journal of Rural Studies, Vol. 32, No.2: 70–79.
- Fujita, M., et al., (2016), *The Special Economy*, Second edition, Massachusetts Institute of Technology.
- Hobbs, R., (1997), *Future landscapes and the future of landscape ecology*, Landscape and urban planning, Vol. 37, No.1:1-9.
- Hufty, M., (2011), *Investigating Policy Processes: The Governance Analytical Framework (GAF)*, In: Wiesmann, U., Hurni, H., et al. editors. *Research for Sustainable Development: Foundations, Experiences, and Perspectives*, Bern: Geographica Bernensia: 403–424.
- Lackey, Steven B., Freshwater D., and Anil R., (2002), *Factors Influencing Local Government Cooperation in Rural Areas: Evidence from the Tennessee Valley*, Economic Development Quarterly, vol. 16, No. 2: 138-154.
- Martin, R., (2017), *The spatial order of the economy: An investigation on location, economic areas and international trade*, Regional Studies, Published online, Journal homepage: <http://www.tandfonline.com/loi/cres20>.
- Parker, D. C. and Meretsky, V., (2004), *Measuring pattern outcomes in an agent-based model of edge-effect externalities using spatial metrics*, Agriculture, Ecosystems and Environment, Vol.101, No.2: 233-250.
- Pierre, J., (2015), *Whose city is this anyway? Tensions in urban governance, good and otherwise*, The Quest for Good Urban Governance, Theoretical Reflections and International Practices, Chapter 2, Foreword by Gerry Stoker. Springer VS.
- Sato, Hi., (2006), *Public Goods Provision and Rural Governance in China*. China: An International Journal – Vol. 6, No. 2: 281-298.
- Sheng. K., (2010), *Good Governance in Southeast Asia*, Environment and Urbanization ASIA, Vol. 1, No.2:131- 147.
- Stark, N., (2010), *Effective Rural Governance*, Rural Policy Research Institute, U. S. A.
- Stenseke, M., (2009), *Local participation in cultural landscape maintenance: lessons from Sweden*, Journal of Land use policy. Vol. 26, No.2: 214-223.
- Suang, Pheng, K., (2008), *The Changing Paradigm of Rural Governance for Sustainable Development. Defining The Nice and Role of GIS*. Available at: <http://www.Livelihoods.org/post/docs/turmedi.rtf>.

- Colin Flint, P., Taylor. J., (2007), *Political Geography: World-economy, Nation-state, and Locality*, Pearson/ Prentice Hall.
- Umbsaar, L., (2009), *Good Governance Measured: Do Post-Martial Law and Ex-Soviet Societies Differ? A Case Study of Taiwan and Estonia*, Paper prepared for the MPSA 65th Annual National Conference [online]. http://www.allacademic.com/meta/p361038_index.html.
- UNDP., (2000), *characteristics of Good Governance*, The Urban Governance initiative (TUGi).
- UNDP., (2017), *A Users' Guide to Measuring Local Governance*, UNDP Oslo Governance Centre.
- Van den D, et al., (2015), *The Quest for Good Urban Governance, Theoretical Reflections and International Practices*, Foreword by Gerry Stoker. Springer VS.
- Van Assche, K., and Hornidge, Anna, K., (2015), *Rural development. Knowledge and expertise in governance*. Wageningen Academic Publishers.
- Welch, R., (2002), *Legitimacy of rural local government in the new governance environment*, Journal, Vol. 18, No. 4: 443–459.
- Ward, N., Brown, David L., (2009), *Placing the Rural in Regional Development*, Regional Studies, Vol. 43, No. 10: 1237–1244.
- World B., (2006), *Good governance*, available on: [www. World Bank.org](http://www.World Bank.org).

Archive of SID